

در آمدی بر
اقتصاد و تجارت مواد مخدر

گردآوری و تدوین
محمدعلی زکریایی

کمیته مبارزه با مواد مخدر
دبیر خانه مجمع تشخیص مصلحت نظام

جامعه و فرهنگ

درآمدی بر اقتصاد و تجارت موادمخدر

• گردآوری و تدوین: محمدعلی زکریایی • همکار: حسین مختاریان • به سفارش: کمیته مبارزه با موادمخدر مجمع تشخیص مصلحت نظام • ناشر: جامعه و فرهنگ • چاپ و صحافی: باران • توییت چاپ: اول ۱۳۹۰ • شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه • قیمت: ۶۰۰۰ تومان • شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۷۷-۳۵-۲ / ISBN: 978-964-2977-35-2

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه	زکریایی، محمدعلی، ۱۳۲۹.
عنوان و نام پدیدآور	درآمدی بر اقتصاد و تجارت موادمخدر (مجموعه مقالات) / ترنیده محمدعلی زکریایی، همکار پژوهش حسن مختاریان
مشخصات نشر	تهران: جامعه و فرهنگ، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	۲۴۵ ص. مصور، جدول، نمودار، نقشه
فروست	سیاست پژوهی مطالعات موادمخدر، مجموعه مقالات
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۲۹۷۷-۳۵-۲
وضعیت فهرست نویسی	فنیاً
یادداشت	کتابخانه
موضوع	موادمخدر - قاچاق - مقاله ها و خنایه ها
شماره افزوده	مختاریان، حسین
شماره افزوده	مجمع تشخیص مصلحت نظام، کمیته مبارزه با موادمخدر
رده بندی کنگره	۷۹-۷۸-۱۱۳۹-۸ ر.م.ا
رده بندی دیویی	۳۶۳/۲۵
شماره کتابشناسی ملی	۲۲۱۲۷۲۲
کد پیگیری	۲۲۱۲۱۵۲

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۱۱	مقدمه
۱۵	فصل اول: اقتصاد مواد مخدر: یک رهیافت نظری
۵۱	فصل دوم: وضعیت مواد مخدر در افغانستان
۷۵	فصل سوم: اقتصاد مواد مخدر: برآورد هزینه در ایران
۱۰۵	فصل چهارم: تحلیلی بر تجارت مواد مخدر در جهان
۱۵۹	فصل پنجم: تحلیل هزینه - فایده راهبردهای درمان مواد مخدر (مطالعه موردی سازمان بهزیستی)
۱۸۱	فصل ششم: جامعه شناسی اقتصاد تبهکارانه
۱۹۵	فصل هفتم: بررسی و ارزیابی مدل پولشویی واکر (مطالعه موردی اقتصاد مواد مخدر ایران)
۳۲۲	پیوست: تولید لیبوه مرگبارترین سلاح در افغانستان (جنگ و جهانی شدن، تریاک و هرویین)

به نام خدا

پیشگفتار

با پیشرفت جوامع و ورود به عصر اطلاعات، حوزه آسیب‌های اجتماعی نیز همچون سایر حوزه‌ها تحولات وسیعی را شاهد است. گروه‌های تبهکاری نیز خود را مطابق با الزامات دنیای مدرن سامان داده‌اند، به طوری که از وضعیت گروهی کوچک در یک شهر یا کشور که به قاچاق مواد مخدر یا سایر اقدامات تبهکارانه مشغول بودند، به شبکه‌ای بزرگ و سازمان یافته در گستره منطقه‌ای و بین المللی با مجموعه‌ای از اقدامات تبهکارانه مبدل شدند. اگر تا دو دهه پیش، تنها گروه‌های شناخته شده در میان گروه‌های تبهکار، مافیای ایتالیا و امریکا و کلمبیا بود، امروزه گروه‌های منطقه‌ای و محلی در تمامی کشورها در شبکه‌ای جهانی و متنوع گرد هم آمده و انواع کارهای مخاطره آمیز را به هم پیوند می زنند. آنها نه تنها به قاچاق مواد مخدر اشتغال دارند، بلکه معاملات اسلحه، قاچاق مواد رادیو اکتیو و اعضای بدن انسان، ساماندهی مهاجرت‌های غیر قانونی، فحشا، اجاذی، ترور و قاچاق اطلاعات و اشیای عتیقه و دهها مورد دیگر را از طریق این اتحاد سر و سامان می‌دهند. از دید گروه‌های سازمان یافته جنایی هر چه که به دلیل ممنوعیت در یک محیط نهادی خاص دارای ارزش افزوده باشد، به سرعت یکی از شاخه‌های فعالیت تجاری آنها می‌شود. بهترین

محل برای رشد و تکثیر این گروه‌ها، اقتصادهای در حال گذار و پر هرج و مرج است.

برآورد منافع و جریان‌های مالی ناشت گرفته از اقتصاد جنایی حیرت انگیز است. سازمان ملل متحد در کنفرانس ۱۹۹۴ میزان تجارت جهانی مواد مخدر سالانه را بیش از تجارت جهانی نفت و در حدود ۵۰۰ میلیارد دلار اعلام کرد، ولی مرکز ملی اطلاعات استراتژی مستقر در واشنگتن در سال ۱۹۹۳ سود انواع فعالیت‌های جنایی را بیش از یک تریلیون دلار (معادل بودجه فدرال امریکا) برآورد کرده است. رقم قطعی هر چه باشد، مهم‌تر از آن اثری است که این وجوه بر اقتصاد کشورهای مختلف می‌گذارد و می‌تواند نگرانی‌های بسیاری را در سطح کلان مدیریتی کشورها بر جا گذارد. از این رو ضروری است که سیاست‌گذاران کشورها علاوه بر اقداماتی که در راستای کنترل عرضه و کاهش تقاضای سوءمصرف مواد مخدر انجام می‌دهند، به آثار و عواقب فعالیت گروه‌های سازمان یافته بر اقتصاد کلان که موجب بروز عدم تعادل‌های پایدار در اقتصاد می‌شود، توجه داشته باشند زیرا اقدامات این گروه‌ها می‌تواند سیاست‌های پولی بانک مرکزی را در سایه ورود و خروج بی حساب وجوه حاصل از قاچاق، کم اثر کند و به همین ترتیب سیاست‌های مالی و بازار سرمایه را از کارایی ببندازد.

با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی ایران و همسایگی با کشورهایی که قاچاق و ترانزیت مواد مخدر و سایر اقدامات جنایی در آنها شایع است و از سوی دیگر، شرایطی که اقتصاد ایران برای گذار از اقتصاد دولتی به اقتصاد بازار و از سیاست‌های کاملاً تحت کنترل به سیاست‌های تعدیل با آن مواجه است، بررسی اثرات اقدامات این گروه‌ها بر ساختار اقتصادی کشور الزامی است. بر این اساس و به منظور کندوکاو پیرامون تاثیر و تاثر مواد مخدر بر اقتصاد کشور بر آن شدیم تا مجموعه‌ای در این خصوص گردآوری و تدوین شود. مجموعه مقالات اقتصاد و تجارت مواد مخدر با هدف گشودن فصلی در این عرصه تهیه شده است. کمیته مبارزه با مواد مخدر، امیدوار است پژوهشگران و متخصصان

اقتصادی با فعالیت در حوزه اقتصاد موادمخدر زمینه مناسبی را برای شناساندن ابعاد مختلف آن در کشور فراهم کنند. از مجری طرح جناب آقای علی بزم‌آمون و مدیر علمی طرح جناب آقای محمدعلی زکریایی و پژوهشگران و نویسندگان این اثر از جمله جناب آقای حسین مختاریان سپاسگزارم.

علی هاشمی

رئیس کمیته مبارزه با مواد مخدر

www.ketab.ir

مقدمه

صنعت موادمخدر امروزه به یک صنعت کاملاً بین المللی تبدیل شده که به شدت متکی به تقاضا و معطوف به صادرات است، لذا بر این اساس در درون صنعت یک تقسیم کار بسیار دقیق بین مکان‌های مختلف جغرافیایی در حوزه‌های مختلف تولید، توزیع، مصرف و ... صورت گرفته است و به این ترتیب نیازمند آن است که این صنعت به عنوان یک اصطلاح آکادمیک از سوی دانشگاه ها و اندیشمندان علوم مختلف مورد بازنگری و بررسی قرار گیرد. یکی از این حوزه ها، اقتصاد است که بی تردید از بخش های مهم در امر موادمخدر است و باید بیش از پیش مورد توجه صاحب نظران واقع شود.

بررسی اقتصاد موادمخدر از بازار مواد مخدر آغاز می شود و این بازار، بازاری پُر تقاضا با سطحی از آزادی وصف شده است که آدام اسمیت هرگز نمی توانست آن را تجسم کند. این بازار کاملاً نهی از محدودیت های قانونی است و قیمت ها و منافع در آن تنها براساس قانون عرضه و تقاضا کنترل می شود. در واقع شبیه سازمان اوپک که به قیمت نفت واکنش نشان می دهد، سازمان های واردکننده موادمخدر گاهی اوقات با انبار کردن مواد موجود به کمبودهای مصنوعی متوسل می شوند تا از این طریق، کمبود موادمخدر و بالا بردن قیمت عمده فروشی را موجب شوند، نظیر آنچه در دوران حاکمیت طالبان در افغانستان رخ داد.

در حوزه اقتصاد خرد، وقتی داد و ستد کالایی (با تقاضایی انعطاف ناپذیر) را غیرقانونی اعلام می کنیم، بی آنکه به عواقب و اثرات این اقدام فکر کنیم در واقع نوعی سود انحصاری برای کارآفرینی تامین کرده ایم که قصد قانون شکنی دارد. این اقدام یعنی به او هشدار داده ایم که با غیرقانونی و مخاطره آمیز کردن فعالیت مذکور مانعی بر سر راه آن قرار داده ایم و در صورت پذیرش این خطر از سوی او، باید با مخالفان چنین کارهایی به رقابت بپردازد.

در حوزه کلان اقتصادی با پرسش های بسیاری مواجه هستیم؛ از جمله: آیا ممکن است اتخاذ سیاستی از سوی دولت که با هدف کاهش مصرف معتادان صورت می گیرد، موجب افزایش گردش مالی در عرصه کلان شده و تبعات بلندمدت منفی داشته باشد؟ آیا تجارت موادمخدر که موجب شکل گیری گروه های سازمان یافته جنایی و قاچاقچیان عمده می گردد، می تواند بر اجرای سیاست های اقتصادی دولت اثر داشته باشد؟

در سطح تولید و واردات، معمولاً تجارت موادمخدر توسط افراد معدودی انجام می شود که ریاست سازمان های عمده قاچاق را در اختیار دارند و در سطح خرده فروشی تعداد بی شماری افراد به فروش و مصرف موادمخدر مشغول هستند که عمده آنها متغیر است. از آنجا که در سطوح بالای تجارت موادمخدر اغلب افراد رابطه خویشاوندی و قومی دارند، تشکیل سازمان های جنایی قومی یکی از دستاوردهای قاچاق و تجارت بین المللی موادمخدر است. شبکه های انعطاف پذیر جنایی، از کنترل ها فرار می کنند و سطحی از ریسک را متقبل می شوند که هیچ سازمان دیگری قادر به جذب نیست. استقلال دولت ها را که پیش از این، از سوی فرایندهای جهانی شدن و تعیین هویت، در هم شکسته شده، مستقیماً مورد تهدید قرار می دهد. فرصت تکنولوژیک و سازمانی بر اساس شبکه های جهانی، جنایت سازمان یافته را دگرگون ساخته و به آن قدرت بخشیده است.

عنصر حیاتی صنعت مواد مخدر، سیستم تطهیر پول است. قاچاقچیان مواد مخدر مبالغ کلانی را که از فروش نقدی مداوم کسب می کنند، از طریق پولشویی وارد سیستم اقتصاد بین المللی کرده و به این ترتیب یک سازمان یافتگی کامل از سطح خرد تا سطح کلان و اقتصاد ملی و در بالاترین سطوح در سطح اقتصاد بین الملل، با ساختاری متشکل از پایه های سنتی تا مدرن را شکل می دهند. چنین است که بررسی این اقتصاد، کمتر از بررسی اقتصاد بین الملل، یا اقتصاد خانواده، اثربخش نیست.

بر این مبنا، کتاب حاضر در هفت فصل، موضوع مواد مخدر را از جنبه نظری و تجربی مورد بررسی قرار داده است. در فصل اول، موضوع اقتصاد و مواد مخدر در دو سطح اقتصاد خرد و کلان در چارچوب یک رهیافت نظری ارائه شده است. فصل دوم به وضعیت مواد مخدر در افغانستان طی دهه گذشته پرداخته و نوسانات کشت، تولید و قیمت آن را مورد توجه قرار داده است.

فصل سوم، بر آوردی از هزینه‌های اقتصادی مواد مخدر ایران را مطرح می‌کند. در فصل چهارم به تحلیلی اقتصادی - اجتماعی از تجارت مواد مخدر در جهان پرداخته است. فصل پنجم به بررسی تحلیل هزینه - فایده راهبردهای درمان مواد مخدر پرداخته که در این بررسی مطالعه موردی در خصوص سازمان بهزیستی مورد توجه بوده است. در فصل ششم، اقتصاد تبهکارانه از منظر جامعه‌شناسی مد نظر قرار گرفته و در فصل هفتم ارزیابی مدل پولشویی واکر با نگاهی به اقتصاد مواد مخدر ایران بررسی شده است. در نهایت در پیوست به تحلیلی در مورد تریاک و جهانی شدن اشاره شده است.

محمد علی زکریایی

تهران - آذرماه ۱۳۸۹